

Aandachtspunten en tips bij de toegankelijkheid van de openbare ruimte

Auteurs
Nienke Blijham
Maartje Kienhuis
Judith van Lier

Colofon

© 2008 Vilans

Niets uit deze uitgave mag worden vermenigvuldigd en/of openbaar gemaakt door middel van druk, fotokopie, microfilm of op enige andere wijze zonder voorafgaande schriftelijke toestemming.

Als kenniscentrum langdurende zorg implementeert en verspreidt Vilans actief kennis en neemt daarom verzoeken om teksten over te mogen nemen welwillend in overweging.

Deze publicatie werd mogelijk gemaakt door een financiële bijdrage van het ministerie van Volksgezondheid, Welzijn en Sport.

Foto's: Ivo van der Ent

Vilans

Postbus 8228, 3503 RE Utrecht

Telefoon: (030) 789 2525, e-mail: info@vilans.nl

Website: www.vilans.nl

Inhoudsopgave

<u>Inhoudsopgave.....</u>	<u>3</u>
<u>1 Straten en paden.....</u>	<u>5</u>
<u>2 Straatmeubilair en voorzieningen voor veiligheid .....</u>	<u>7</u>
<u>3 Voorzieningen voor iedereen.....</u>	<u>9</u>
<u>4 Toegang gebouwen.....</u>	<u>11</u>
<u>Voorbeelden.....</u>	<u>12</u>
<u>5 Bewegwijzering.....</u>	<u>13</u>
<u>Voorbeelden.....</u>	<u>14</u>
<u>6 Openbaar vervoer.....</u>	<u>15</u>
<u>Voorbeelden.....</u>	<u>16</u>

Inleiding

Dit document geeft voorbeelden in de openbare ruimte die betrekking hebben op toegankelijkheid. Waar moet je aan denken als je een pad aanlegt? Wat kom je tegen bij het plaatsen van straatmeubilair? Wat zijn tips bij goede bewegwijzering?

Dit document is bedoeld voor medewerkers bij gemeenten die verantwoordelijk zijn voor de inrichting van de openbare ruimte of die zich bezig houden met toegankelijkheid. Het geeft handvatten en ideeën van de problemen bij toegankelijkheid en mogelijke oplossingen. Het is geen allesomvattend document.

De indeling van de tips en aandachtspunten is als volgt:

- Straten en paden
- Straatmeubilair
- Voorzieningen
- Toegang gebouwen
- Bewegwijzering
- Openbaar vervoer

Per hoofdstuk wordt aangegeven wat er zoal speelt bij het onderwerp. Ook vindt u een aantal voorbeelden met foto's van situaties die goed of slecht zijn opgelost.

1 Straten en paden

De bestrating van stoepen en pleinen is van grote invloed op de toegankelijkheid. Eén losliggende tegel of opstaande straatkei, kan een gemene val betekenen. Vaak wordt als reden gegeven dat de oude kinderkopjes en andere keien zoveel sfeer geven aan een stadscentrum. Gelukkig zijn er tegenwoordig vele soorten bestrating die wel een bepaalde sfeer uitstralen, maar tegelijkertijd zorgen voor een goede toegankelijkheid.

Bij een goed toegankelijke straat mogen voetpaden niet te glad zijn en putdeksels niet uitsteken. Onregelmatigheden moeten zo snel mogelijk worden aangepast.

Bij de bouwplannen moet rekening worden gehouden met rollators en elektrische rolstoelen, gebruikers van deze hulpmiddelen moeten genoeg ruimte op de stoep vinden om mensen te kunnen passeren. Extra aandacht verdienen oversteekplaatsen. Zeker nu stoepen verhoogd worden, in verband met veiligheid van voetgangers en toegankelijkheid van het openbaar vervoer, is het van groot belang dat al vroeg wordt nagedacht over afstapjes. Waar worden hellingen geplaatst en hoe gaan die eruit zien?

Als laatste zal het straatmeubilair toegevoegd worden. Hierbij moet goed gekeken worden of de toegevoegde waarde de toegankelijkheid niet in de weg zit. Denk aan mogelijkheden om te combineren, plaats een prullenbak bij een lantaarnpaal en een bankje, zodat er één plek is waar men omheen moet. Maak van de stoep geen hindernissenparcours, maak de meest logische route vrij van alle obstakels. Een andere tip is het aanbrenge van verschil in contrasten, mensen met slecht zicht merken een plantenbak eerder op als deze een duidelijk contrast heeft met de omliggende straat of stoep.

Tips:

- Egale bestrating
- Ruwe tegel, vlak aangebracht
- Voegen tot aan het tegeloppervlak
- Hellingen bij oversteekplaatsen
- Logische route zonder obstakels
- Straatmeubilair bij elkaar plaatsen
- Putdeksel en afwatering vlak in de weg verwerken
- Stoepen die breed genoeg zijn om elkaar te passeren (ook met de rollator)

Citaat verantwoordelijke openbare ruimte bij gemeente:

"Boomwortels zorgen voor veel problemen die niet gemakkelijk zijn op te lossen. Bij nieuwbouw is het belangrijk een goed groenplan te maken waarbij boomwortels geen probleem vormen."

Citaat Dhr. Weggeman van SGOA:

"Maak geen halve oplossingen/compromissen zoals een laag stoepje. Hier ondervindt de rolstoelrijder alsnog hinder van met op en af rijden en de blinde persoon die met zijn stok de stoep volgt, heeft er niets aan."

Voorbeelden

Goed voorbeeld

Deze oprit van de stoep is breed genoeg en netjes over de hele lengte bruikbaar. Het hellende vlak is niet te steil en er is na de oprit genoeg ruimte op de stoep te keren.

om

Slecht voorbeeld

Deze stoepoprit, een helling in de drempel, is niet goed verlaagd. De helft van de helling heeft nog steeds een drempel, het vlakke deel is te smal om met een kinderwagen te rijden.

op

Slecht voorbeeld

Uitsteeksels en obstakels in het wegdek, zoals losliggende tegels, kunnen gevaarlijke situaties opleveren. Op deze foto is een putdeksel met gevaarlijke punten te zien. Voor slechtzienden of blinden, is dit obstakel niet zien. Zij hebben hier een verhoogde kans op struikelen.

te

2 Straatmeubilair en voorzieningen voor veiligheid

Hoe de openbare ruimte wordt ervaren, wordt voor een groot deel bepaald door straatmeubilair en voorzieningen voor veiligheid. Deze voorzieningen maken de ruimte bruikbaar en geven orde. Fietsenrekken geven aan waar fietsen geplaatst kunnen worden. Als fietsenrekken een goede plaats krijgen (dicht bij winkels bijvoorbeeld) en als er genoeg van zijn, zullen deze eerder gebruikt worden. Dit voorkomt dat er overal fietsen staan die de doorgang belemmeren.

Winkeliers trekken graag de aandacht van het winkelend publiek en doen dat onder andere met reclame(borden). Deze belemmeren helaas vaak de doorgang. Met slimme oplossingen (uithangborden aan de gevel) en afspraken (alleen reclameborden plaatsen binnen 1 meter van de gevel) kunnen deze belemmeringen worden beperkt.

Let bij het vrijhouden van de doorgang op de verschillende doelgroepen die van de ruimte gebruik maken.

Als er geen geleidelijnen zijn aangelegd, maar gebruik gemaakt wordt van de natuurlijke gidslijn (de gevel), vormen reclameborden nog vaker een obstakel.

Verlichting en stoplichten zijn nodig om op een veilige manier gebruik te kunnen maken van de openbare ruimte. Hierbij is de plaatsing van groot belang, zodat zij ook echt voor veiligheid zorgen en niet voor onveilige situaties door de doorgang te belemmeren.

Tips:

- Goede plaatsing van voorzieningen zodat genoeg doorloopruimte aanwezig is
- Combineer voorzieningen. Bijvoorbeeld lantaarnpaal met prullenbak aan de paal
- Zorg voor duidelijke richtlijnen voor terrassen en reclameborden

Citaat Dhr. Verheul van gemeente Assen:

"Wij hebben in Assen stalen punaises in het trottoir geplaatst die aangeven tot waar de winkelier zijn uitstalling kan plaatsen. Zo wordt er genoeg ruimte op het trottoir vrij gehouden om langs te lopen."

Voorbeelden:

Goed en slecht voorbeeld

De terrassen staan hier mooi binnen de aangegeven markering op de straat (in het wegdek zitten ijzeren noppen die aangeven tot waar het terras mag komen). Hierdoor blijft er op de stoep voldoende ruimte voor voorbijgaande voetgangers of mensen in een rolstoel. Helaas is het reclamebord wel buiten de markering geplaatst.

Slecht voorbeeld

Deze winkels hebben borden en automaten buiten staan waardoor de doorgang ernstig wordt belemmerd. Het wordt een hele opgave om met een scootermobiel of kindervan langs deze winkels te rijden.

Slecht voorbeeld

Bij het station staan altijd enorm veel fietsen die ook buiten de fietsenrekken worden geplaatst. Op deze foto is te zien dat de wir war van fietsen die op het trottoir zijn geplaatst het onmogelijk maken om bij de kaartjesautomaat te komen. Alleen via het fietspad is deze bereikbaar, wat natuurlijk erg gevaarlijk is.

3 Voorzieningen voor iedereen

In de meest ideale situatie heeft een openbare ruimte geen specifieke voorzieningen voor mensen met een beperking nodig. Een extra groot openbaar toilet is bijvoorbeeld voor iedereen bruikbaar. De kritiek is vaak dat een aanpassing of een specifieke voorziening veel geld kost. Dit is lang niet altijd het geval. De kosten kunnen laag blijven als direct tijdens het ontwikkelingsproces de totale doelgroep (inclusief mensen met extra behoeften) wordt meegenomen bij het keuren van de plannen. Zo hoeven specifieke geleidelijnen niet altijd nodig te zijn, als ervoor gezorgd is dat de geleidelijnen op natuurlijke wijze aanwezig zijn (door middel van stoepjes, afwatering en gevels).

Toch zullen er altijd situaties bestaan waarbij specifieke voorzieningen nodig zijn in de openbare ruimte, probeer deze voorzieningen dan voor een zo groot mogelijke groep bruikbaar te laten zijn.

Belangrijk voor de toegankelijkheid van de openbare ruimte is de plaatsing van specifieke voorzieningen. Voorbeelden van specifieke voorzieningen zijn: invalideparkeerplaatsen, geleidelijnen, openbare toiletten, rateltickers, hellingen en liften. Als voorzieningen apart worden aangelegd is het belangrijk dat ze goed gebruikt kunnen worden en geen obstakel vormen voor anderen.

Tips:

- Voldoende invalideparkeerplaatsen
- Openbaar toilet voor iedereen toegankelijk
- Pinautomaten, brievenbussen en telefoons op lagere hoogte
- Zorg voor geleidelijnen (natuurlijk of aangelegd)

Citaat Mevr. Greed Professor of Inclusive Urban Planning:

"Vooral chronisch zieken, gehandicapten en mensen met een mobiliteitsprobleem hebben last van het ontbreken van bruikbare toiletten. Rolstoelgebruikers en mensen die (licht) incontinent zijn dragen soms zelfs luiers omdat ze niet weten wanneer ze een (toegankelijk) toilet zullen vinden. In het ergste geval blijven mensen thuis omdat ze onzeker zijn of ze buiten de deur wel op tijd een geschikt toilet kunnen vinden."

Voorbeelden

Goed en slecht voorbeeld

Het plaatsen van geleidelijnen is van belang voor slechtzienden en blinden. Belangrijk bij deze lijnen is dat er logische overgangen bestaan naar natuurlijke geleidelijn (bijvoorbeeld een lange muur). Op deze foto stopt de geleidelijn veel te abrupt zonder klanktegel die het einde van de markering aangeeft. Een klanktegel is een tegel met een ander relief en van een ander materiaal dan de 'gewone' tegels voor de geleidelijn. Deze tegel geeft aan dat een verandering in de geleidelijn plaatsvindt, bijvoorbeeld bij een kruispunt of de overgang op een natuurlijke geleidelijn.

Goed voorbeeld

Dit postkantoor heeft naast brievenbussen op sta hoogte ook een brievenbus op zithoogte geplaatst. Deze is dus goed bereikbaar voor mensen in een rolstoel, scootmobiel maar ook voor kinderen.

Goed en slecht voorbeeld

Op deze foto is een klanktegel (waarschuwingsteken binnen geleidelijn voor blinden en slechtzienden) te zien die is geplaatst om het einde van een natuurlijke geleidelijn, de muur van de bebouwing, aan te geven. Helaas zijn er geen fietsenrekken in de buurt te vinden en worden fietsen op de klanktegel geplaatst, zodat deze niet te vinden is.

4 Toegang gebouwen

De openbare ruimte en de toegang tot gebouwen in deze ruimte hebben grote invloed op elkaar. Een goed toegankelijke openbare ruimte betekent nog niet per definitie dat alle gebouwen bezocht kunnen worden en goed toegankelijke gebouwen betekenen nog niet dat er een mogelijkheid is tot een zelfstandig bezoek.

Met name de overgang van de straat naar de ingang van het gebouw of de winkel vormt regelmatig een obstakel. Gelukkig zijn er vele simpele mogelijkheden om dit op te lossen. Bij nieuw- of verbouw zal meteen bij de start van de bouw rekening gehouden moeten worden met gelijkvloerse ingangen. Om binnenkomend water tegen te gaan kan een gootje geplaatst worden met eventueel een raster, zodat men er gemakkelijk overheen kan.

Bij bestaande bouw kan het voorkomen dat het niet mogelijk is, qua kosten, om de drempels te verwijderen. Met name in oude stadscentra willen verzakkingen van de straat of de huizen wel eens voor problemen zorgen. Dan is de enige oplossing het plaatsen van een hellingbaan. De steilheid en het materiaal van de helling is hierbij van grote invloed op de bruikbaarheid.

Tips:

- Ingang gelijke hoogte met de straat
- Bij geen gelijke hoogte, helling plaatsen. Zorg ervoor dat deze helling makkelijk te gebruiken is (niet te steil, glad of stroef, smal)
- Brede ingang

Voorbeelden

Slecht voorbeeld

De nooduitgang van dit gebouw is voorzien van een helling, maar eindigt tegen een stoepband. Deze nooduitgang is voor mensen in een rolstoel of scootmobiel niet toegankelijk.

Goed voorbeeld

Als het niet mogelijk is om een vlakke ingang te maken kan een helling helpen om de drempel te overbruggen. Er moet wel op gelet worden dat deze hellingen niet te stijl zijn. Ook iemand met een rolstoel die met de eigen armkracht wordt aangedreven, moet de drempel kunnen nemen.

Slecht voorbeeld

De ingang van dit station is voorzien van een helling. Deze helling is echter zeer smal en erg steil. Het is bijna onmogelijk deze helling alleen met de rolstoel of rollator omhoog te rijden.

5 Bewegwijzering

Door middel van bewegwijzering worden routes aangegeven en is het mogelijk om de plaats van bestemming snel te vinden. Voor de gemiddelde mens is een opgehangen bord met hierop duidelijke teksten (grote letters, hoog contrast en schreefloze letters) goed te gebruiken. Andere doelgroepen hebben speciale voorzieningen nodig. Let bij de hoogte van de borden op het blikveld van mensen in een rolstoel, hang de borden bij voorkeur iets lager op.

Voor mensen die slechthoort of blind zijn, zullen andere manieren van bewegwijzering nodig zijn dan de borden aan paaltjes. Voor hen helpen geleidelijnen bij het vinden van de weg. Dit kunnen natuurlijke geleidelijnen zijn in de vorm van muurtjes, stoepen en gebouwen, of aangebrachte geleidelijnen in het wegdek. Voor slechthoorders kan ook bestrating met hoog kleurcontrast helpen. Voor het oversteken bij stoplichten bieden rateltickers een oplossing voor mensen die slechthoort of blind zijn. De specifieke oplossingen zullen niet overal aangelegd hoeven te worden. Vooral de route van het station naar het centrum is een route die veel gebruikt zal worden. Door te overleggen met een groep eindgebruikers kunnen veel gebruikte routes bepaald worden.

Verschil in soorten wegdek kan meer duidelijkheid geven over het gebruik, denk aan rode fietspaden of witte trottoirbanden. Dit zorgt voor een natuurlijke bewegwijzering zonder borden.

Tips:

- Gebruik voldoende en duidelijke bewegwijzering
- Hang bewegwijzeringborden niet te hoog
- Letters op de borden: hoog contrast, groot en schreefloos
- Plaats geleidelijnen op belangrijke routes
- Maak gebruik van rateltickers bij oversteekplaatsen
- Maak bestrating logisch door onderscheid (zebra paden, fietspaden, stoepen)

Citaat Dhr. Verheul van gemeente Assen:

"Wij geven fietsers die hun fiets op een geleidelijn parkeren een gele kaart. Deze kaart hangen wij aan de fiets. Op de kaart staat vermeld waarvoor een geleidelijn dient."

Voorbeelden

Slecht voorbeeld

Het is belangrijk om voor duidelijkheid te zorgen in de bewegwijzering, ook de bewegwijzering in de vorm van bestrating. Op de foto is een zebraapad te zien dat niet zoals standaard evenwijdig aan de weg gestreept is maar overdwars. Dit kan voor onnodige verwarring zorgen.

Goed voorbeeld

Reclameborden van winkels kunnen in de weg staan op de stoep. Door van te voren bij de bouw van een winkelcentrum na te denken over de plaatsing van reclame kan dit voorkomen worden. Een goed voorbeeld geeft deze foto, waar voor standaard plekken voor de borden is gezorgd.

Goed en slecht voorbeeld

Op dit perron ligt een geleidelijn. Helaas is deze niet helemaal juist uitgevoerd. Als je het perron af loopt is aan het eind van het perron een klanktegel (tegel met noppen), een waarschuwingsmarkering, geplaatst. Als je rechtsaf het spoor over wilt steken is deze klanktegel niet geplaatst. De klanktegel, waarschuwingsmarkering, waarschuwt voor onveilige situaties of geeft het einde van de geleidelijn aan.

6 Openbaar vervoer

Toegankelijk openbaar vervoer staat in Nederland hoog op de agenda. In 2010 moet het stads- en streekvervoer over de weg optimaal toegankelijk zijn en in 2024 moet een optimaal zelfstandig toegankelijk spoorstelsel ontwikkeld zijn.

Het doelgroepenvervoer waar men ooit mee is begonnen als oplossing voor de korte termijn wordt te kostbaar met de groeiende groep ouderen. Daarbij kan deze doelgroep lucratief zijn voor vervoer buiten de spits.

Bij toegankelijke haltes voor bussen en trams is het van belang niet alleen te kijken naar het in- en uitstappen, maar ook naar de totale route naar de bus toe. Het is belangrijk dat er geen palen en abri's in de weg staan bij de halteplaats en dat er ruimte genoeg is om te kunnen wachten, rusten en schuilen voor de regen. Aandacht moet ook worden besteed aan de informatievoorziening. Informatie over vertrektijden moet duidelijk en goed leesbaar zijn voor iedereen. Dit verbetert de toegankelijkheid. Kijk bij bewegwijzering voor meer informatie.

Tips:

- let bij toegankelijke haltes op: geleidelijnen, informatievoorziening, wachtmogelijkheden (bankje om op te rusten), drempels
- geef aandacht aan de weg van en naar het openbaar vervoer
- train personeel in openbaar vervoer in omgang met reizigers met speciale behoefte
- train reizigers in het gebruik van het openbaar vervoer

Voor het spoorvervoer zijn de maatregelen opgenomen in het Implementatieplan Toegankelijkheid van ProRail en NS. Hierin staan alle maatregelen die worden uitgevoerd om in 2024 een optimaal zelfstandig toegankelijk spoorstelsel te bereiken. De uitvoering ligt bij NS en ProRail.

Voorbeelden

Goed voorbeeld

De halteplaats ligt op gelijke hoogte met de tram. De tram is dus goed toegankelijk voor iedereen.

Goed voorbeeld

Dit bord geeft aan dat de trams 21 en 23 goed toegankelijk zijn voor mensen in een rolstoel. De halteplaats ligt op gelijke hoogte met de tram.

